

ES PREGA
NO TREURE
AQUEST DOCUMENT
DE L'ARXIU

SANQ de Mallorca

EL MONARCA OBLIDAT

700†

GUIA DE L'EXPOSICIÓ CATALÀ

Conselleria de Turisme,
Cultura i Esports
Direcció General de Cultura

Arxiu del Regne de Mallorca

PRESENTACIÓ

El rei Sanç de Mallorca (1311-1324) ha estat tradicionalment considerat un rei dèbil, gairebé pusil·lànim, mancat de temperament i de coratge.

Això era conseqüència d'una concepció de la història de tradició medieval, entesa com una successió de guerres i batalles, en què es gloriejaven les gestes dels conqueridors i dels guanyadors. Es tractava d'un relat historiogràfic, hereu de les cròniques de l'edat mitjana, en què l'actitud d'aquells que s'estimaven més no fer servir les armes era percebuda com una mostra de covardia o, com a poc, de manca de caràcter.

Tanmateix, els estudis més recents, que valoren tots els aspectes de la capacitat de govern dels monarques i no tan sols el seu èxit o dissort en les conteses bèl·liques, coincideixen a ressaltar just el contrari: la capacitat que va demostrar Sanç per governar de manera intel·ligent, estratègica i pragmàtica. Això significava defugir tot el possible, però sense contradir-la, la seva supeditació de vassallatge respecte del seu cosí Jaume II d'Aragó.

Sanç, nascut possiblement el 1277, va conèixer de ben petit els riscos que comportava immiscir-se en conteses bèl·liques de contendents de major rang. A son pare, Jaume II, no li quedà més remei que fer-ho i en va sortir mal parat. Però, possiblement, Sanç devia pensar que el més perillós era enfrontar-se amb la branca major de la seva família, la dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona. En tenia experiència. El 1285, quan tenia vuit anys, va ser fet presoner pel seu oncle Pere d'Aragó, que el va fer servir d'ostatge. I el mateix any son pare va perdre el regne de Mallorca, que no va recuperar fins al 1298. Tot plegat degué condicionar la seva actitud com a monarca, que comença a ser avinent poc temps després de la seva pujada al tron (1311).

Les polítiques de Sanç semblen encaminades a assegurar-se un govern sense gaire sobresalts, que li permetés desenvolupar les polítiques que tenia previstes i malavejar per consolidar la seva autoritat.

En segons quins aspectes fou un continuador eficaç de les iniciatives paternes, com les ordinacions per a la creació de poblacions, l'afermament de la fiscalitat i l'impuls del comerç marítim i de la xarxa consular.

En d'altres qüestions va demostrar la seva capacitat de maniobra i per aprofitar els enfrontaments entre els diferents col·lectius del seu territori en benefici propi i, per tant, de la monarquia. Un cas clar i llampanant és la creació, el 1315, del Sindicat de Fora.

Però també va dedicar molt de temps i esforços a garantir que la successió al tron de Mallorca quedàs dins la seva família directa (la dinastia privativa mallorquina). Per aconseguir-ho, hagué de prendre part en les campanyes bèl·liques del rei d'Aragó i en el finançament d'aquestes iniciatives. Però, al cap i a la fi, això era el més pragmàtic i l'estratègia més intel·ligent.

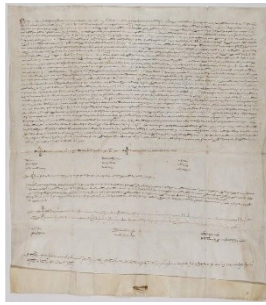
LA CORONA DE MALLORCA (1276-1343)

En el seu darrer testament (1272), Jaume I va decidir repartir els seus territoris entre els dos fills barons fruit del seu matrimoni amb Violant d'Hongria. El major, en Pere (nascut el 1240), havia d'heretar els de major extensió, més poblats i que constituïen un conjunt territorial: el regne d'Aragó, el de València i la part de Catalunya situada al sud dels Pirineus. El segon, en Jaume (nascut el 1243), havia de rebre en herència el regne de Mallorca (que abraçava les illes Balears), la Catalunya pirinenca i nord-pirinenca (els comtats del Rosselló i la Cerdanya) i un seguit d'emplaçaments situats a Occitània: el vescomtat de Carladès, la baronia d'Omeladès i el senyoriu de la ciutat de Montpeller. Es tractava d'indrets dispersos i amb una superfície molt menor que els adjudicats al seu germà. A més, els territoris adjudicats a Jaume no tenien cap institució en comú, tret de fer part dels dominis del mateix rei. El desequilibri entre el patrimoni adjudicat a cada germà, per tant, era més que evident, però cap d'ells no havia d'estar subjecte a l'altre.

Després de la mort de Jaume I, tots dos germans varen heretar d'acord amb aquestes condicions, cosa que va suposar l'aparició de dues corones (territoris dependents del mateix rei): la d'Aragó i la de Mallorca. Pere no va estar mai conforme amb aquesta divisió i, ben aviat, el 1279, obligà el seu germà a declarar-se vassall seu. Això suposava la subordinació d'un germà a l'altre. Aquesta circumstància i el fet que Jaume fos vassall del rei de França pel seu patrimoni occità el va col·locar en una situació molt delicada, perquè depenia al mateix temps de dos enemics irreconciliables: el seu germà i el rei francès. Quan esclataren els enfrontaments entre tots dos, el 1285, en Jaume va optar per decantar-se pel rei de França, que era qui pareixia que havia de guanyar. Però la victòria inesperada de Pere va provocar que aquest, que va interpretar l'actitud de Jaume com una traïció, ordenàs la conquesta del regne de Mallorca. El mateix any, el seu fill Alfons la va dur a terme, fàcilment i amb molt poca resistència.

No va ser fins el 1298, com a conseqüència del tractat d'Anagni (1295), que Jaume va recuperar el regne i que, d'aquesta manera, va passar a regir la integritat de la seva corona. Així i tot, no es retornà a la situació del 1276 —la igualtat entre els dos germans— sinó que es mantingué el pacte de vassallatge del 1279 i, en conseqüència, la relació de supeditació entre Pere i Jaume. Els reis de Mallorca restaven subordinats als d'Aragó, una situació que va condicionar l'evolució de les relacions polítiques entre totes dues monarquies i que el fill de Jaume II, el rei Sanç de Mallorca, va saber gestionar de manera intel·ligent, eficaç i pragmàtica.

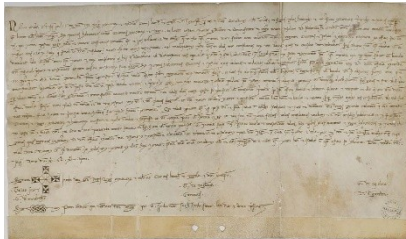
Documents

1
Carta de franquesa de Jaume I als pobladors de Mallorca de l'1 de març de 1230. Trasllat que inclou els capítols afegits a Alcanyís l'any 1257

Mallorca, 1 de març de 1230
ARM, pergamins reials 1

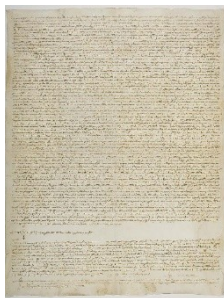
Es tracta del document fundacional del Regne de Mallorca. Serveix de base als privilegis posteriors i a la institucionalització del regne.

2
Privilegi de Jaume I als prohoms i Universitat de Mallorca en què els concedeix el dret a tenir sis jurats i un nombre indeterminat de consellers per governar i administrar l'illa

València, 7 de juliol de 1249
ARM, pergamins reials 13

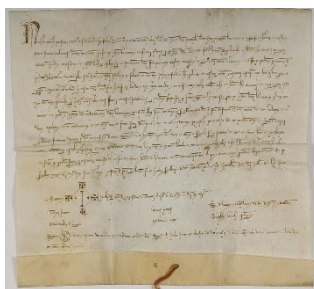
Aquest privilegi determina la constitució del municipi a Mallorca com a districte únic fins a 1315, any en què sorgirà la Universitat forana.

3
Darrer testament de Jaume I. Trasllat fet a Montpeller el 1319

Montpeller, 8 d'agost de 1272
ARM, pergamins reials 19

El contingut del testament estableix el naixement i constitució de la Corona de Mallorca com a Estat independent de la Corona d'Aragó.

4
Confirmació, jurament i ratificació per part de Jaume II de Mallorca dels privilegis i franqueses atorgats al regne per Jaume I

Mallorca, 12 de setembre de 1276
ARM, pergamins reials 23

L'acte de jurament de franqueses i privilegis es fa al començament del regnat de tots els monarques, com a símbol d'unió entre la Corona i els súbdits.

5

Llibre de franqueses i privilegis del regne de Mallorca (Llibre dels reis)

Mallorca, 1334-1341

ARM, còdex 1

Compilació de totes les franqueses i privilegis atorgats pels reis de Mallorca entre 1230 i 1341

EL REI I LA REINA

Quan el seu germà gran Jaume renuncià al tron, Sanç va ser nomenat hereu del regne (1302). A partir d'aleshores va ser necessari que es casàs, a fi d'assegurar la successió en el si de la dinastia. Va contreure matrimoni (1304) amb Maria, filla de Carles d'Anjou, rei de Nàpols, nascuda aproximadament el 1290. En el moment de l'enllaç, Sanç tenia devers vint-i-set anys i ella devers catorze.

Es tractava, és clar, d'un enllaç concertat, com era la norma en els matrimonis reials de l'època. Responia primordialment a les estratègies polítiques de Jaume II de Mallorca i del seu nebot Jaume II d'Aragó, que pretenien establir aliances entre les seves cases i la de Nàpols, que fins feia pocs anys havia estat enfrontada amb la d'Aragó. Una filla de Jaume II de Mallorca, Sança, es casà amb Robert d'Anjou, rei de Nàpols des del 1309. Dues germanes seves, Blanca i Maria, ho feren amb dos cosins (Jaume II d'Aragó i Sanç de Mallorca).

El 1311, quan Sanç tenia devers trenta-quatre anys i Maria prop de vint-i-un, esdevingueren, respectivament, rei i reina consort de Mallorca. Sembla que la convivència entre els dos cònjuges no va ser —sempre, almanco— gaire fàcil. No tingueren descendència legítima masculina, cosa que privava la corona d'un hereu directe. Pareix que això va llevar protagonisme a la reina i capacitat d'influència en la cort del seu marit. De fet, sembla que fins a la mort (1316?) de la seva sogra (Esclarmonda de Foix, considerada fins als seus darrers dies “madona la reina de Mallorca”), Maria s'hagué de conformar amb ser només “madona la reina jove” i ocupar un paper secundari a la cort de Perpinyà.

Allí, al castell reial, hi tingueren la seva residència habitual, alternada amb estàncies a Mallorca. Tanmateix, la reina conservava la capacitat de maniobra, com ho demostra la correspondència que va mantenir amb personatges destacats del món eclesiàstic i del seu entorn familiar. Però el naixement (1315) del seu nebot Jaume degué ajudar encara més a desplaçar-la del focus d'atenció. L'infant fou enviat poc després a Perpinyà, arran de la mort de sa mare. Son pare, Ferran, germà de Sanç, va morir prop d'un any després.

La delicada salut del rei, que va fer testament el 1322, en el qual nomenà hereu Jaume, en nomenava un tutor i preveia un consell de regència, ja anunciava quin podia ser un dels seus possibles esdevenidors: rebre les importants donacions testamentàries del seu marit, recuperar el dot i desvincular-se de la casa reial de Mallorca. Això es va acabar de consumir el 1326, només dos anys després de la mort de Sanç, quan es casà amb Jaume, baró de Xèrica. Tenia devers trenta-sis anys i el seu espòs havia mort als quaranta-set.

EL REI I EL REGNE

Quan el rei Sanç arribà al tron (1311) s'afanyà a reconèixer els vincles de vassallatge que el subordinaven al rei d'Aragó i al rei de França, passa indispensable per començar a exercir el seu govern amb una relativa tranquil·litat. El seu domini s'estenia a territoris (el regne de Mallorca) on era rei i a d'altres, tota la resta, on era, a tot estirar, un senyor feudal relativament important (el Rosselló, la Cerdanya, Montpeller, Omeladès i Carladès). Així i tot, com va fer son pare, va fixar la residència i la cort oficiosa a Perpinyà.

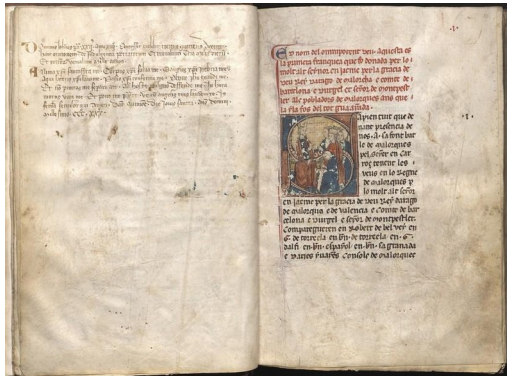
Malgrat l'anterior, es va desplaçar amb una certa freqüència a Mallorca, on va residir en diverses ocasions. A més, pareix clar que tenia un interès especial a actuar com un veritable rei. Així ho evidencia que el 1312 concedís als jurats de Mallorca, que li ho havien sol·licitat, un emblema heràldic o bandera distintiu per a la ciutat i el regne de Mallorca. També ho demostra que fes traduir al català el fragment de la Crònica de Pere Marsili (una adaptació llatina i ampliada de la Crònica reial de Jaume I) en el qual es descrivia detalladament la conquesta de Mallorca. Es tractava de construir la memòria règia i de recordar que ell era el net del conqueridor i, per tant, que la seva avior es lligava a la conquesta que era l'origen del regne.

Així mateix, es dedicà a afermar el disseny de la Cancelleria de la Corona i la implantació del govern i de l'Administració reial del regne. Estaven encapçalats per un lloctinent que exercia, per delegació del monarca, tasques de governació i per un procurador reial que gestionava les despeses i els ingressos del monarca, procedents fonamentalment de taxes comercials o portuàries i de les rendes que rebia com a senyor feudal.

Igualment, Sanç tractà de guanyar-se la fidelitat de la noblesa, com ho demostra la donació de feus que dugué a terme. Aconseguir això era important per continuar amb la implantació de la fiscalitat i per redissenar, d'acord amb els seus interessos, l'estructura, el funcionament i el nombre de les assemblees representatives. És per mor d'això que creà (1315) el Sindicat de Fora, que es materialitzà en la divisió de la ruralia en diferents municipis.

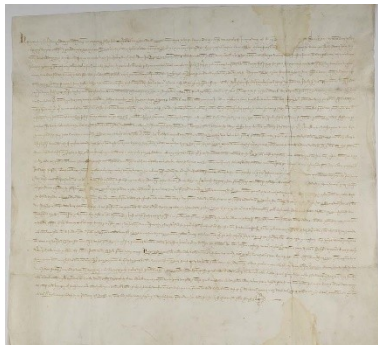
A més, va delimitar el poder eclesiàstic i, quan va poder, el va limitar. El 1314 va aconseguir incorporar al seu patrimoni una fracció important dels béns de l'Orde del Temple. L'any següent va signar dos pactes o pariatges amb el bisbat. Un sobre el repartiment del delme entre la monarquia i l'Església, i l'altre sobre la jurisdicció feudal que el bisbat de Mallorca exercia en els seus dominis, que es limità a la justícia civil. Finalment, el 1323 va imposar al bisbe de Barcelona un pariatge que limitava la seva jurisdicció feudal.

Documents

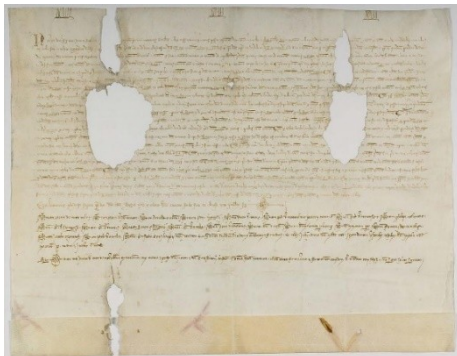
- 6**
Llibre primer de franqueses de Mallorca
Mallorca, 1295 – s. XV
ARM, còdex 5

Es tracta de la primera compilació de franqueses i privilegis feta a iniciativa del municipi. Es començà l'any 1295.

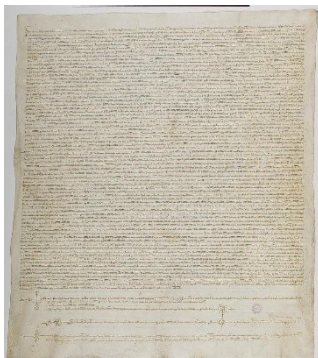
- 7**
Confirmació i ratificació feta per Sanç I dels privilegis i franqueses del regne de Mallorca
Mallorca, 4 de juliol de 1311
ARM, pergamins reials 50

Com en el cas de Jaume II l'any 1276, Sanç de Mallorca compleix amb el jurament de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca en començar el seu regnat.

- 8**
Carta del pariatge entre Sanç I de Mallorca i la Universitat de la Ciutat i regne de Mallorca per armar conjuntament una esquadra de galeres en defensa del regne
Perpinyà, 27 de maig de 1316
ARM, pergamins reials 53

Es tracta del finançament a parts iguals entre el rei i el municipi d'una esquadra per defensar les aigües que envolten el Mallorca, Menorca i les Pitiüses.

9

Testament de Sanç I de Mallorca. Trasllat de 7 d'octubre de 1324

Mallorca, 24 de desembre de 1321

ARM, pergamins reials 64

Aquest document estableix la successió de Jaume III com a rei de Mallorca.

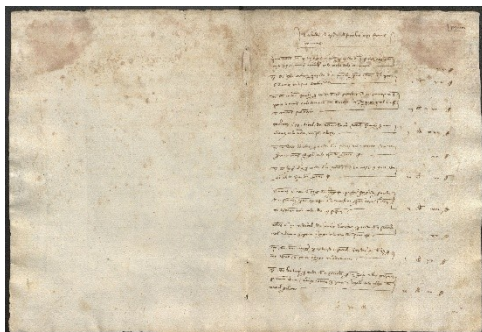
10 (exposada a partir del 24/02/2024)

Privilegi de Sanç I als jurats de Mallorca en què estableix nous capítols als privilegis ja establerts

Mallorca, 10 de novembre de 1322

ARM, pergamins reials 63

El dret propi de Mallorca s'anava formant amb els nous privilegis que cada monarca incorporava als ja existents.

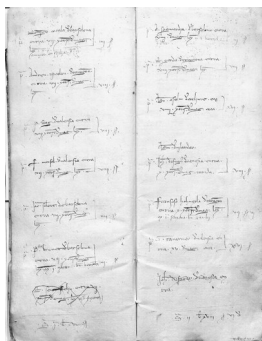
11 (exposada a partir del 24/02/2024)

Llibre de dades i rebudes de la procuració reial de Mallorca de l'any 1316

Mallorca, 1316

ARM, RP 3765

El Reial Patrimoni havia de controlar les entrades i sortides anuals de diners mitjançant llibres de comptabilitat.

12 (exposada a partir del 24/02/2024)

Llibre d'ancoratge de 1324

Mallorca, 1324

ARM, RP 1098

El tràfic de vaixells al port de la Ciutat de Mallorca estava sotmès a l'impost de l'ancoratge en funció de la seva capacitat de desplaçament.

LA POLÍTICA I EL COMERÇ

Durant el regnat de Sanç, el comerç exterior fou el motor de l'economia mallorquina. Les illes Balears ocupaven una posició ideal a la Mediterrània. Per mor d'això, constituïen una cruïlla en nombroses rutes comercials marítimes i un pas necessari de vaixells d'altres estats que viatjaven a l'Orient i a l'Atlàntic septentrional. A més, es trobaven a una distància curta i mitjana dels principals ports mediterranis occidentals.

La burgesia illenca s'havia especialitzat en l'intercanvi d'articles bàsics i no luxosos a preus assequibles. Disposava d'una flota constituïda per vaixells d'escàs tonatge i eslora que navegava fins a mercats propers, principalment a ports nord-africans. Des de les illes, la burgesia exportava béns locals, montpellerins i rossellonesos. A canvi n'obtenia de forans, procedents d'indrets ben diversos. La compravenda de queviures, productes i matèries primeres satisfesia la demanda de la població balear i dels comerciants estrangers que transitaven per les illes. Això produïa beneficis no excessivament alts, però sí constants, que generaven riquesa i prosperitat.

El regnat de Sanç es caracteritza per les complicades relacions diplomàtiques amb la Corona d'Aragó i el regne de França, els estats que exercien més influència sobre el regne de Mallorca. També ho fa per la signatura de tractats amb estats nord-africans, cosa que afavorí els intercanvis comercials. El sobirà mallorquí alternà fases de cordialitat amb altres de gran tensió amb la Corona d'Aragó. Inaugurà el seu regnat amb bons propòsits, retent homenatge al seu cosí Jaume II, de qui era feudatari. I, poc temps després, el 1313, li va lliurar el territori de la Vall d'Aran. Però d'ençà del 1318 la successió al tron mallorquí va enterbolir les seves relacions polítiques. Jaume II interpretava que el regne de Mallorca havia de retornar a la Corona d'Aragó perquè Sanç no tenia fills masculins legítims.

En canvi, Sanç volia que la corona passàs al seu nebot Jaume. Finalment ho va aconseguir, però va ser a canvi de sufragar part de la campanya militar de la Corona d'Aragó destinada a la conquesta de Sardenya. Va ser el preu perquè el regne de Mallorca continuàs sent regit per la dinastia privativa mallorquina.

D'altra banda, el 1324 Sanç va obrir negociacions amb Carles IV, rei de França, per vendre-li el senyoriu de Montpeller o per permutar-lo amb un altre territori, però la mort li impedí concretar-ho.

El nord d'Àfrica fou un escenari d'èxits diplomàtics. El 1312 i el 1313 el monarca mallorquí va signar dos tractats de pau amb els sultanats de Bugia i Tunis. Això li va permetre restablir el consolat mallorquí a Bugia i obtenir dos nous cònsols, un a les localitats de Djidjelli, Alcoll i Constantina, i l'altre a Bona i Tunis.

LA MINORIA JUEVA

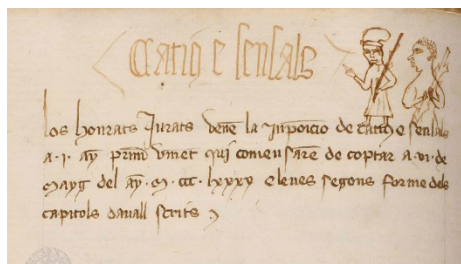
La conquesta cristiana del 1229 i la creació del regne de Mallorca suposaren l'arribada constant de nous pobladors i l'aparició de la nombrosa i dinàmica comunitat jueva illenca. Jaume I d'Aragó i els seus successors varen facilitar, amb privilegis considerables, l'establiment a Palma d'un barri jueu que aviat va esdevenir un dels motors de l'economia insular i també una font d'ingressos fonamental per a la jove monarquia.

El 1311, a l'inici del seu regnat, Sanç I de Mallorca va confirmar tots els privilegis i llibertats de què gaudia la nombrosa comunitat jueva resident als seus territoris. Aquesta confirmació de la política de protecció dels jueus, establerta pels seus antecessors, era tan necessària com esperada. Cinc anys abans, la població jueva havia estat expulsada del regne de França. Els representants dels jueus mallorquins comunicaren a les autoritats la seva inquietud amb motiu de les conversions i migracions forçades que es produïen a la monarquia veïna.

Els territoris insulars i continentals de Sanç acollien jueus procedents de Narbona i Marsella que fugien de la repressió. El monarca, a més de confirmar els privilegis, va vetlar per evitar possibles intromissions en els assumptes de les comunitats jueves. L'aparent sintonia entre la monarquia mallorquina i els jueus va canviar sobtadament el 1314. Segons les primeres cròniques i la historiografia tradicional, dos germànics anaren a Mallorca a fi de convertir cristians i fer proselitisme de la religió jueva. Els fets suposaren —mitjançant un procés inquisitorial— la confiscació de tots els béns dels jueus de Palma. Aquesta duríssima pena prest va ser substituïda per una multa econòmica igualment elevada, 95.000 lliures.

A les darreries de 1315, Sanç va ordenar la restitució dels privilegis i gràcies de les quals gaudia anteriorment la comunitat jueva. No obstant això, la pena que els havia estat imposada no era tampoc una bona notícia per a l'Administració reial. La pressió contra els jueus podia provocar una migració massiva i un problema econòmic molt greu. A més de la restitució comunitària, el monarca permetia que a Ciutat es pogués construir una sinagoga nova, però amb la condició que fos ubicada a un lloc diferent de la que havia estat confiscada.

Restituïda la situació, el monarca va dictar diverses normatives i disposicions a fi de garantir la seguretat dels jueus mallorquins. A més, va facilitar els seus negocis fora de les illes, fins i tot amb territoris enemics, la restitució de llurs institucions i la protecció dels seus negocis dins i fora del seu regne. Reprendre el gran comerç internacional amb el Magrib, amb les costes atlàntiques i amb els regnes de la Mediterrània occidental era fonamental per a una monarquia amb una economia basada principalment en els intercanvis mercantils.

ELS ESCLAUS

El regne de Mallorca va ser un dels indrets on l'esclavatge va tenir més importància durant l'edat mitjana. Això s'ha d'atribuir, d'una banda, a la seva posició estratègica, atès que hi conflüen les principals rutes comercials de la Mediterrània occidental, i, d'altra banda, a la proximitat amb el nord d'Àfrica, on els cristians duïen a terme nombroses ràtzies a fi d'apoderar-se de captius musulmans. També s'ha de parar esment en el fet que la nova societat cristiana mallorquina tenia una sòlida experiència esclavista, que es va iniciar el 1230, com a conseqüència de la conquesta d'en Jaume I.

Devers el 1260 els autòctons ja s'havien extingit i els esclaus provenien de les captures i del comerç. Durant el regnat de Sanç, la presència d'esclaus musulmans, molt majoritàriament masculins, era certament rellevant. N'hi havia que feien feina a les ordres dels seus propietaris, que eren de tots els estaments socials i ocupacions (el mateix Sanç en tenia). A part dels anteriors, també n'hi havia molts que subscriïen un contracte de talla o manumissió amb el seu propietari. D'acord amb aquesta modalitat contractual, el senyor fixava un preu per a la llibertat, que l'esclau es comprometia a fer efectiu, normalment a terminis. Quan pagava la quantitat fixada, assolia la llibertat. Una vegada alliberat, si volia continuar residint a Mallorca havia de pagar l'anomenat dret d'estada. Si se'n volia anar de l'illa, havia de pagar el dret d'eixida.

L'estudi d'aquestes dades ha permès a l'historiador Jaume Sastre proposar que, entre el 1311 i el 1320 hi degué haver devers dos-mil cinc-cents musulmans lliures a Mallorca. A aquesta xifra, s'hi hauria d'afegir tota aquella gent que es va convertir al cristianisme quan era esclava (per tal de millorar les condicions de vida) o quan s'havia alliberat (a fi d'estalviar-se el pagament dels drets). Tanmateix, el grup més important devien ser tots aquells esclaus musulmans, o cristianitzats, que treballaven a les ordres dels propietaris o que havien subscrit amb ells un contracte de talla o manumissió. Eren dedicats, o es dedicaven, a tota casta d'activitats, tot depenent de l'ocupació del seu propietari, o de la feina que trobassin, si estaven en procés d'alliberament. Això darrer en devia propiciar l'autoexplotació.

D'altra banda, s'ha de tenir present que durant el regnat de Sanç es comencen a documentar a Mallorca esclaus procedents de Grècia, que arribaren a ser molt nombrosos. Varen ser capturats com a conseqüència de les activitats de la Gran Companyia Catalana en aquelles contrades i, posteriorment, mitjançant activitats corsàries. En principi, els cristians no podien esclavitzar gent de la mateixa religió. Així i tot, els grecs eren capturats. El fet que fossin de fe cristiana, però no catòlics, i que fossin considerats enemics del rei d'Aragó servia de pretext per esclavitzar-los.

Documents

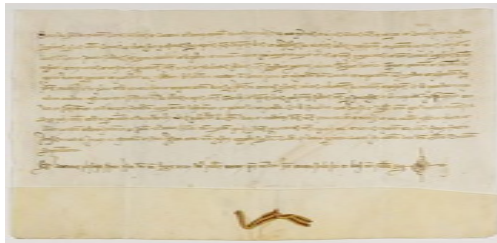
13

Privilegi de Frederic III de Sicília als ciutadans de la Corona de Mallorca en què els atorga les mateixes concessions dels ciutadans de Barcelona per mercadejar a les terres i mars sicilianes

Trapani (Sicília), 15 de desembre de 1314

ARM, pergamins reials 52

Aquesta concessió s'emmarca en els esforços de la Corona de Mallorca per afavorir l'activitat mercantil mallorquina per la Mediterrània occidental.

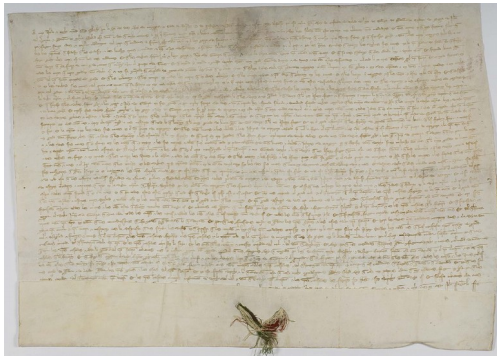
14

Sanç I de Mallorca dona al cavaller Egidi Garcés, al jurisperit de Mallorca Berenguer Domingo i al mercader de Perpinyà Ramon de Capcir els càrrecs d'ambaixadors del Regne de Mallorca davant el comú de Gènova per tractar conflictes de navegació

Perpinyà, 12 d'octubre de 1317

ARM, pergamins reials 54

El comerç era el motor de l'economia mallorquina. Per això, resultava imprescindible mantenir bones relacions amb les altres potències marítimes, com era en cas de Gènova.

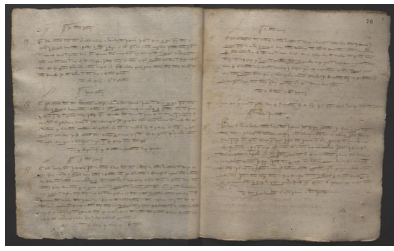
15

Carta d'Alfons XI de Castella a Sanç I de Mallorca en què denuncia les pèrdues de 200.00 dobles d'or per la presa de tres naus armades biscaïnes, que actuaven en cors contra els musulmans de Sevilla

Valladolid, 15 d'octubre de 1330

ARM, pergamins reials 74

Les activitats comercials i corsàries s'entremesclaven sovint i causaven conflictes i reclamacions de mercaderies i persones capturades.

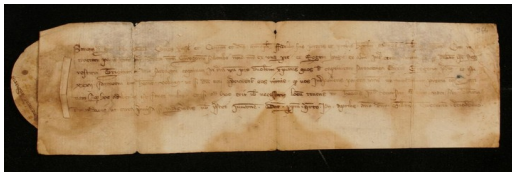
16

Llibre de lletres reials de la Lloctinència del regne de Mallorca

Mallorca, 1312

ARM, LR 4

El rei feia tramesa de la seva voluntat i acció de govern a tots els indrets sota el seu domini mitjançant documents, que es registraven i conservaven en llibres com el que es presenta.

17

Manament de Sanç I als jurats de Mallorca perquè no es dificulti l'alliberament de sarraïns del regne, per afavorir el tractat de pau signat amb Bugia

Perpinyà, 10 d'abril de 1313

ARM, Col·lecció Pascual, paper 364

Les relacions diplomàtiques amb els països de la Mediterrània occidental foren un factor important de la política de Sanç I de Mallorca.

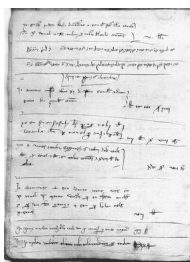
18

Manament de Sanç I als jurats de Mallorca que lliurin les 9.000 lliures pendents del pagament anual de les 45.000 lliures que els va sol·licitar el tresorer reial, tant a títol de préstec com de donació

Perpinyà, gener (?) de 1321

ARM, Col·lecció Pascual, paper 353

El Regne de Mallorca va haver d'aportar una important quantitat de diners, així com galeres i homes, a la conquesta de Sardenya per Jaume II d'Aragó.

19

Llibre de la taula de 1316 a 1318

Mallorca, 1316 – 1318

ARM, RP 446

La taula o banc de la Universitat era el lloc on els mercaders dipositaven moneda o feien bescanvis entre monedes de diversos llocs.

LA PART FORANA

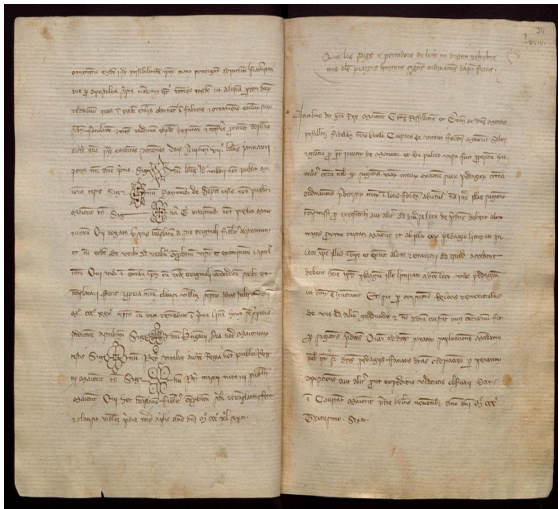
El rei Sanç pujà al tron aproximadament vuitanta anys després de la creació del regne pel seu avi Jaume I. Aleshores, la colonització de Mallorca —coneguda com a «repoblació» per la historiografia tradicional— havia assolit uns resultats que es podrien qualificar d'espectaculars en l'àmbit urbà. L'actual Palma s'havia convertit en una ciutat molt important, tant en termes demogràfics com econòmics, sobretot com a resultat de la puixança del sector mercantil. La situació de la Part Forana era més complexa. S'hi havien consolidat més d'una trentena de parròquies, que serviren de base per a la cristianització progressiva de les primeres comunitats rurals cristianes. Així tot, hi havia grans diferències pel que fa a la distribució del poblament a les diferents comarques de l'illa.

S'assoliren densitats demogràfiques molt importants en alguns indrets de la Serra i del Raiguer i a diversos termes on s'havien afermat nuclis que, a la pràctica, es podrien qualificar de grans viles o, fins i tot, de ciutats petites. Just el contrari del que succeïa a la majoria de les parròquies del centre i, sobretot, de l'est de Mallorca, on se situaven la majoria de dominis reials. El pare de Sanç, Jaume II, tractà de solucionar-ho mitjançant les ordenacions del 1300, que tenien com a objectiu crear noves poblacions o consolidar-ne d'existents, cada una de les quals havia de tenir cent famílies. Això no obstant, hi va haver, segons sembla, una certa improvisació. Hi hagué pobladors de les noves pobles que tenien dificultats i que, fins i tot, les abandonaven.

A Sanç li tocà haver de gestionar aquests problemes. Durant el seu regnat continuaren les tasques d'inspecció de les pobles i la dotació d'infraestructures. Però això no evità la decadència d'algunes i, fins i tot, que n'hi hagués que arribassin a desaparèixer posteriorment, com Bellver (Sant Llorenç), la Palomera (Sant Elm) i la Granada (que no sabem cert on es localitzava).

Tanmateix, l'acció de Sanç relacionada amb la Part Forana més rellevant i transcendent va ser la creació, el 1315, del Sindicat de Fora. La puixança demogràfica rural explica que els seus habitants sol·licitassin al monarca participar en el govern de l'illa. Concretament, demanaven que un dels jurats fos forà. El monarca, tanmateix, no acceptà la petició i va resoldre crear una universitat; és a dir, un organisme representatiu de la Part Forana on estiguessin representades les diferents parròquies. A partir d'aquesta època, les demarcacions parroquials es consolidaren definitivament com a municipis, que comptaven amb batles, jurats i consellers. Així ho va propiciar el seu desenvolupament demogràfic, la necessitat de gestionar millor la fiscalitat i d'establir els mecanismes representatius, com l'assistència a les assemblees del sindicat.

Documents

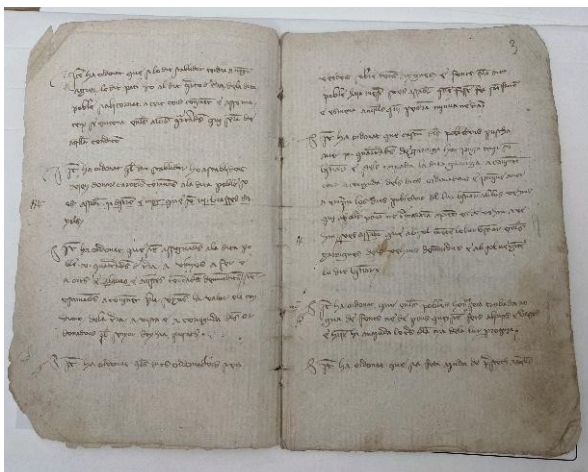

20

Llibre del Sindicat de Fora II. Franqueses, privilegis, ordinacions, capítols i altres documents del regne de Mallorca dels segles XIII al XV, recopilats en el segle XV per ordre del Sindicat de Fora

Mallorca, segle XV
ARM, còdex 15

L'any 1315, mitjançant sentència arbitral del rei Sanç, es va crear la Universitat forana de Mallorca. S'establia així una divisió entre Ciutat i Part Forana a efectes fiscals i de representació.

21

Ordenacions de Jaume II de Mallorca de l'any 1300 per a l'establiment de noves viles a la part forana de Mallorca

Mallorca, 1300
ARM, RP 2048

Durant la segona fase del seu regnat, Jaume II de Mallorca incorporà polítiques expansives en totes els àmbits. Tal vegada el més important fou la creació i poblament de noves viles a Mallorca o l'ampliació de les ja existents.

L'ART I L'ARQUITECTURA

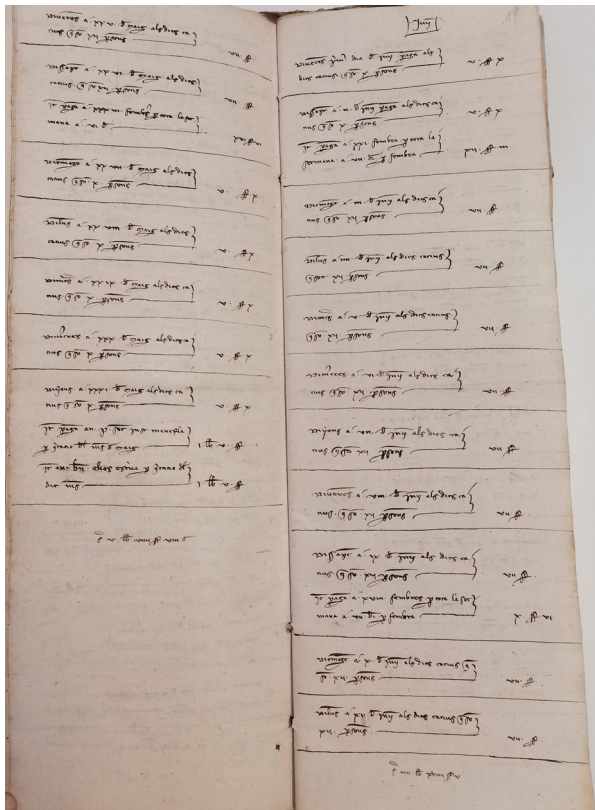
L'època dels monarques privatis va ser un dels períodes més rellevants en l'impuls de les arts i l'arquitectura medieval als territoris del regne de Mallorca. Els projectes artístics i arquitectònics de promoció règia varen ser una de les eines més efectives per instaurar, consolidar i prestigiar una monarquia que havia estat qüestionada pràcticament des del seu naixement. El regnat de Sanç va contribuir a consolidar un patrimoni que identificava els monarques privatis i que, en definitiva, constituïa un esglaó més en la construcció dinàstica.

La (re)construcció de residències règies s'ha de vincular a les necessitats residencials, patrimonials i ideològiques de la dinastia privativa. A Mallorca, el castell reial de la Ciutat de Mallorca (l'Almudaina), el castell de Bellver i els palaus rurals a Sineu, Manacor i Valldemossa formen part del patrimoni monumental gòtic impulsat pels monarques mallorquins. En territori continental, els castells reials de Perpinyà, Montpeller i Cotlliure s'inclouen dins aquesta xarxa residencial.

La construcció i adequació d'aquests castells i palaus va suposar, també, l'establiment d'importants àmbits religiosos, com la capella de Santa Anna a l'Almudaina o la capella de Santa Creu al castell de Perpinyà. Aquest projecte constructiu, iniciat per Jaume II, va ser continuat per Sanç. L'execució i la continuació dels programes palatins responia a la seva estratègia d'utilitzar aquesta i altres iniciatives en benefici de la consolidació de la imatge règia. De caire més defensiu i situats a llocs estratègics de Mallorca, els castells roquers de Pollença, Santueri i Alaró també varen ser objecte d'atenció en època privativa. El mateix s'ha de dir del castell de Capdepera, on es dugueren a terme obres durant el regnat de Sanç. Així mateix, la procuració reial també es va encarregar del manteniment d'altres construccions a Menorca i Eivissa. La promoció règia es va estendre més enllà dels àmbits residencial i defensiu i s'ocupava, també, de la supervisió i la millora de les infraestructures del regne.

L'acció dels monarques va ser igualment destacada en la parcel·la espiritual. En aquest sentit, els reis privatis varen ser uns dels principals impulsors de l'obra de la Seu de Mallorca i, concretament, Sanç va ser l'encarregat de continuar els treballs de la capella de la Trinitat. El 1324, ell i el bisbe Berenguer Batle posaven les primeres pedres de la nova construcció de Sant Joan de Perpinyà.

A la cort reial, l'esfera cultural s'enriquia amb altres iniciatives i s'ampliava a altres interessos i manifestacions. Així, Sanç va ordenar que es fes una traducció al català del fragment de la versió llatina del Llibre dels feits referent a la conquesta de Mallorca. A més, Ramon Llull mantenia el vincle amb la cort mallorquina, com demostra que el 1313 dedicàs a Sanç una de les seves obres.

***Llibre d'obres del castell de l'Almudaina de
Ciutat de Mallorca***
Mallorca, 1313
ARM, RP 1191

Els palaus reials foren un símbol de prestigi per a la Corona de Mallorca. A l'illa, a més de l'Almudaina, s'erigiren residències reials a llocs com Valldemossa, Sineu o el mateix castell de Bellver.

EL LLEGAT DE SANÇ

Què en queda?, què en perviu avui d'un regnat curt, el de Sanç, que només abraça des del 1311 fins al 1324? Aparentment pot semblar que poca cosa, però s'ha de tenir en compte que ell va ser el continuador i qui va acabar de consolidar moltes iniciatives de son pare, Jaume II. Per exemple, les residències o castells reials, o les ordenacions del 1300 per a la creació de noves poblacions, que afermaren i densificaren el teixit urbà de la ruralia mallorquina, sobretot en el Pla i en el Llevant. Pobles com Campos, Felanitx, Petra, sa Pobla, Santanyí o Sant Joan, entre d'altres, tenen el seu origen en les iniciatives de Jaume II i en la supervisió, que va promoure Sanç, del seu desenvolupament.

És al món rural on la petjada del monarca i l'impacte de les seves polítiques es va fer i és encara més evident. La creació del Sindicat de Fora (1315) va propiciar que la Part Forana passàs a constituir una comunitat jurídica i administrativa. Com a conseqüència d'això, va adquirir una identitat pròpia, certament part de la mallorquina, però diferenciada de la de Palma i definida pel seu caràcter pagès. L'aparició d'aquest àmbit identitari, que dividia socialment Mallorca entre la Ciutat i la Part Forana (també anomenada més endavant, la pagesia) s'ha perllongat fins als nostres dies i és la base de la vigorosa personalitat de la ruralia mallorquina.

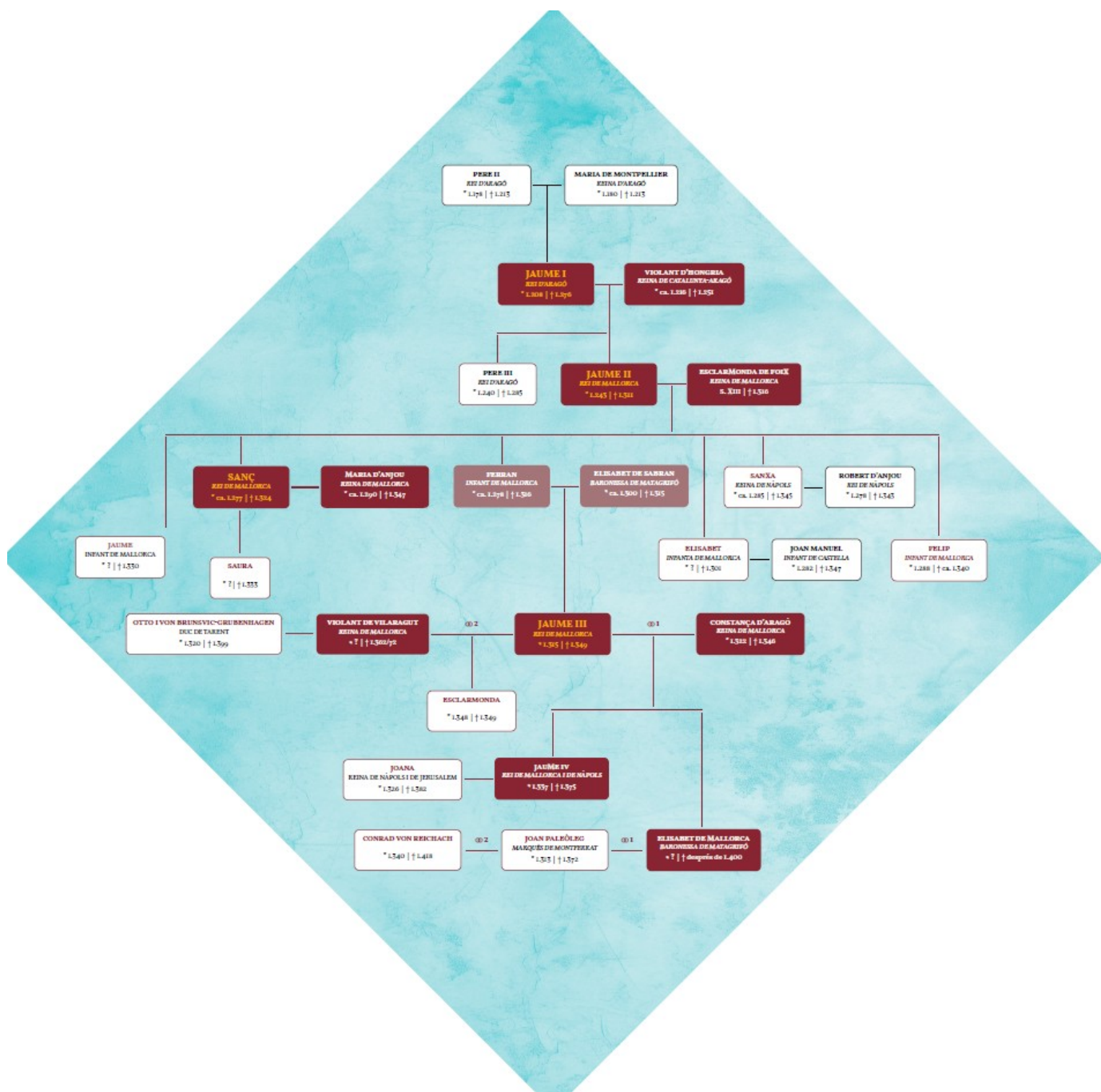
La petjada de Sanç també roman en l'àmbit simbòlic, atès que la bandera o estendard que va concedir, el 1312, als jurats de la ciutat i del regne de Mallorca ha perviscut en l'escut de Palma i serví d'inspiració per a les que ara són, oficialment, banderes de Mallorca i de les Illes Balears.

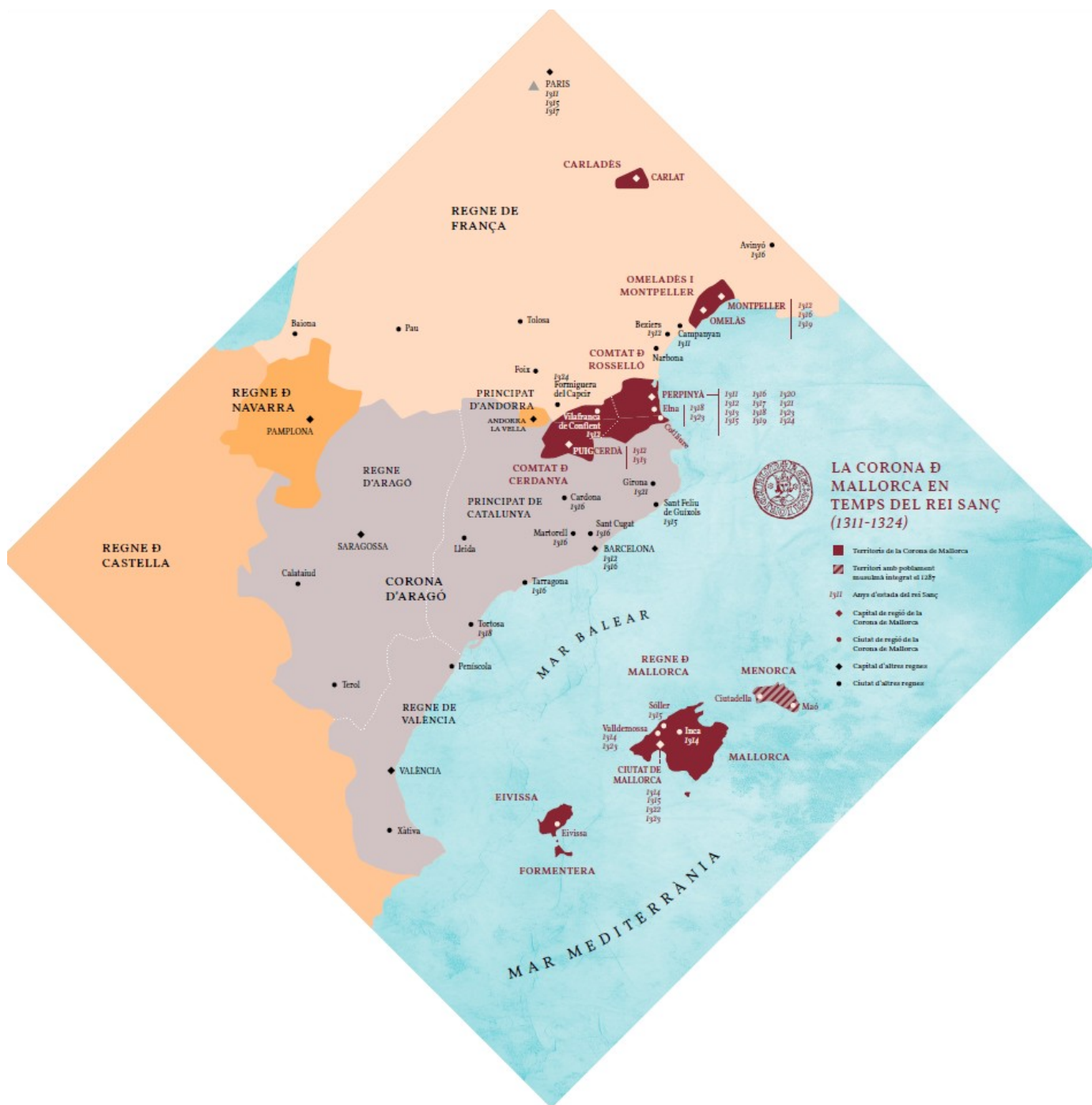
També s'ha de tenir present que Sanç va ordenar que es traduís al català la part de la Crònica de Pere Marsili (una traducció al llatí, ampliada, del Llibre dels feits de Jaume I) que feia referència a la conquesta de Mallorca. Aquesta traducció servia de base per al Sermó de la Conquesta que es llegeix amb motiu de la festa de l'Estendard. El record del contingut de la Crònica i la seva transmissió oral degueren contribuir en bona mesura a la transmissió i a l'èxit de la figura de Jaume I com a mite en la cultura popular mallorquina.

Així, la petjada de Sanç, d'aquell monarca que era usualment oblidat o menystingut, encara es manté en l'actualitat. No va guanyar batalles ni torneigs, però aconseguí aplicar, tot i que amb dificultats, les seves polítiques i afermar la imatge i la memòria de la seva dinastia. És sobretot en aquests àmbits (que incidiren en la cultura, la geografia humana i els símbols comunitaris actuals) on es fa més patent l'empremta del seu regnat.

CRONOLOGIA

C. 1277	Neix a Perpinyà, fill de Jaume II de Mallorca i d'Esclarmonda de Foix.
1285	El seu oncle, Pere el Gran d'Aragó, assalta el palau de Perpinyà per emportar-se Jaume II i la seva família. Els seus fills són fets ostatges.
1300	Jaume II promulga les ordenacions per crear noves poblacions i consolidar-ne d'existents.
1302	Nomenament oficial com a hereu del tron, per renúncia del seu germà Jaume.
1304	Sanç es casa amb Maria d'Anjou amb la finalitat d'assegurar la successió de la dinastia. No tindran mai fills.
1311	Mor Jaume II. El mateix any, jura com a rei les franqueses del regne a la Catedral de Mallorca.
1312	Confirma diversos càrrecs administratius que havien estat nomenats pel seu pare. Així mateix, ordena seguir les obres del palau de l'Almudaina, la Catedral de Mallorca i del palau de Manacor. Concedeix als jurats de Mallorca un emblema heràldic o bandera distintiu de la Ciutat i Regne de Mallorca, i fa traduir al català la <i>Crònica</i> de la conquesta de Mallorca.
1314	Incorpora al seu patrimoni una fracció important dels béns de l'orde del Temple. L'any següent signa dos pactes o pariatges amb el bisbat.
1315	Crea el Sindicat de Fora, amb el qual s'assoleix una estructura que permetrà una major autonomia de la Part Forana de Mallorca. Quant als jueus, si bé poc abans havia confirmat els privilegis que havien tingut els jueus mallorquins, el 1315 els confisca tots els béns. Poc després, els són retornats a canvi d'una multa.
1316	Crea l'armada del pariatge, acordada entre Sanç i la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, per protegir el comerç.
1317	Envia una missió diplomàtica a Gènova. Dominics i franciscans continuen la construcció dels seus convents a Palma, amb aportacions reials.
1318	Nomena successor el seu nebot Jaume, obrint la qüestió successòria amb Jaume II d'Aragó, que pretenia annexionar-se els territoris de la Corona de Mallorca emparant-se en la manca de descendència masculina legítima. Aquest conflicte es resoldrà tres anys més tard.
1319	Ordena l'expulsió de Mallorca dels jueus no mallorquins amb comportament inadequat. El mateix any, retorna als jueus una part del patrimoni confiscat i confirma a perpetuïtat la immobilitat del Call. Fa extensius els privilegis i obligacions als jueus de Menorca i Eivissa.
1321	Ajuda Jaume II d'Aragó en la conquesta de Sardenya militarment i econòmicament, a canvi que reconegui Jaume com a hereu. S'assegura així la continuïtat de la Corona de Mallorca.
1322	El 24 de desembre, des del palau de l'Almudaina, dicta el seu testament, nomenant successor el seu nebot Jaume.
1324	Mor el 24 de setembre a Formiguera del Capcir i és enterrat a Sant Joan de Perpinyà.

COMISSARIAT
Ricard Urgell

DISSENY EXPOSICIÓ I GRÀFICA
Toni Sorell

DOCUMENTACIÓ
Antoni Mas
Antoni Ortega
Lluís Tudela
Jordi Maix
Eusebia Rayó
Marta Fernández
M. Carme Coll

COORDINACIÓ
Esther Molina
Francesca Tugores

CONSERVACIÓ
Carmen Pino

PRODUCCIÓ I MUNTATGE
100 Micras
Xicarandana
Juncosa
Online Sonoritzacions
Eament

GUIÓ I PRODUCCIÓ AUDIOVISUALS
Cinètica produccions

AGRAÏMENTS
Rosa Aguiló
José J. Olañeta
Francesc Alzamora
José Morata

Biblioteca Pública de Palma
Museu de Mallorca
Arxiu Diocesà de Mallorca
Capítol de la Catedral de Mallorca

Prohibides fotos amb flash

Conselleria de Turisme,
Cultura i Esports
Direcció General de Cultura

Arcdia del Regne de Mallorca